

Molnár Kristóf:

“Amíg az egyes ügyész ügyébe beleszólhat a felettes ügyész, addig a rendszer nem lesz ideális” – interjú dr. Vaskuti Andrással

Dr. Vaskuti András jelenleg a Kúria Büntető Kollégiumának bírója, korábban két évtizedig a Fővárosi Törvényszéken tanácselnökként ítélkezett a leghíresebb magyar büntetőügyekben. Szakterületévé a fiatalokkal kapcsolatos ügyek váltak, kutatási területe is a témához kapcsolódik. Régóta folytat oktatói tevékenységet a jogi karokon, az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának adjunktusa. Elméleti kérdésekről, az új Btk.-ról és pályájáról beszélgettünk.

Az Alkotmánybíróság 1990-ben egy határozatában mondta ki, hogy a halálbüntetés ellentétes az alapjogokkal, így megsemmisítette az akkori Btk. vonatkozó rendelkezését. Mi volt az oka, hogy szokatlan módon nem a parlament, hanem az Alkotmánybíróság döntötte el ezt a jogalkotással kapcsolatos kérdést?

Igen, teljesen jogos felvetés, hiszen a Btk.-ba tartozó rendelkezésekről dönteni az országgyűlés kompetenciája lenne. Lehetett volna más megoldást választani, például népszavazást tartani, de ebben az esetben borítékolni lehetett volna, hogy megszavazták volna, hogy maradjon a halálbüntetés, hiszen látható, hogy a nagy többség halálbüntetés-párti, az egyszerű ember mindenképpen az. Magyarázat lehet az is, hogy bár az országgyűlés tudhatta, ez nem egy korszerű büntetési nem, legalábbis itt, Európában semmiképpen sem a 20. század végére, ám azt is tudni lehetett, hogy egy újonnan berendezkedő rendszerben ez nem lesz népszerű döntés, és ezt talán nem akarta felvállalni az akkor többségben lévő pártok egyike sem, mert akkoriban egy új fajta, demokratikus rendszer épült ki, ám elég sok volt a bizonytalanság. Gondoljunk csak arra, hogy mennyire meginogni látszott ez az új demokrácia, amikor felemelték a benzin árát 100 forintra. Taxis blokádnak volt, a főváros napokra megbénult. Nem érezte elég szilárdnak

az új rendszer magát, a kormánypárt és az ellenzék is kiegyensúlyozott volt, egyik sem akart népszerűtlen lenni. Politikamentessé akarták tenni a döntést, hogy ne az indulatoké legyen a főszerep, így lényegében az Alkotmánybíróság felvállalta a jogalkotók helyett ezt a szerepet, és mivel ők nem a nép által közvetlenül választott testület, megfogalmazhattak sokféle érvet. Mindez tulajdonképpen a jogalkotás kiségitése volt, és utóbb visszatekintve, talán nem is baj, hogy így történt. Emlékezzünk csak arra, a politika azóta is többször zászlajára tűzte a halálbüntetés bevezetését. Az AB-határozat ugyan már nem kötelező, de iránymutató, sokáig ez volt a gát a szigorítás előtt, utána pedig az Európai Unió lett, ami mind a mai napig egy nagyon erős fék.

Napjainkban is vannak olyan neokonzervatív elméletek, amelyek a halálbüntetés kérdését napirenden tartanák. Pedig mint látjuk Európában, Fehéroroszországot kivéve sehol sem alkalmazzák. Hogy lehet, hogy még mindig ekkora a megosztottság a büntetőjogászok között?

A büntetőjog már túllépett ezen, mi legalábbis Európában ezt így gondoljuk. Persze a jogtudósok között is vannak eltérő vélemények, nem csak az egyszerű ember gondolata lehet a szemet szemért, fogat fogért elv. Különböző jogi kultúrák léteznek, és sokan vélik úgy, hogy ez a végső fegyvere lehet a jognak. Ennek ellenére Európában és már Amerika számos államában is működik a büntető igazságszolgáltatás halálbüntetés nélkül. Persze tiszteletben kell tartani azoknak a véleményét is, akik máshogy gondolkodnak, vagyis inkább azt mondanám, meg kell őket győzni. Nem is kell messzire menni, ismerek Magyarországon is olyan egyetemen tanító kollegákat, akik így gondolkodnak erről a kérdéstről. Ha velük beszélgetek, mindig az a legfőbb érvem, hogy felhozom a móri ügyet, amelyben utólag kiderült, hogy akiket elsőnek elítéltek, semmi közük sem volt a cselekményhez. Ha akkor még lett volna halálbüntetés, valószínűleg már végre is hajtották volna.

Többször találkozunk olyan borzasztó esetekkel, amikor azt gondolnánk, ilyen cselekmény miatt indokolt lehetne a halálbüntetés alkalmazása. Itt van például a norvég tömeggyilkos ügy, ám nála sem lehetett kiszabni. Az azonban mégiscsak túlzás, hogy olyan luxuskörülmények között tartsanak valakit fogva, amit egy tisztességesen dolgozó ember meg sem tud teremteni magának, valamint még kártérítést is kaphat az Európai Bíróságtól, mert például műanyag evőeszközt kellett használnia. Ez már a másik véglet, és így nincsen visszatartó ereje a büntetésnek.

Én azért nem tudom igazán elfogadni ezeket az elméleteket, mert mindig is halálbüntetés ellenes voltam, sose szabtam ki, de szerencsém is volt, mert helyi bíróként nem is kerülhettem ilyen helyzetbe, amikor magasabb szintű bíróságra kerültem, addigra már eltörölték. De azt hozzátenném, hogy a halálbüntetés mindig is vagylagos büntetés volt, sohasem volt kötelező, csupán egy lehetőség, és így az alkalmazása is mindig a bíró felelőssége volt.

Az új Alaptörvény a halálbüntetés tilalmát nem tartalmazza, ugyanakkor a TÉSZ-t alkotmányos szintre emeli. Ez már önmagában is egy vitatott elem az Alaptörvényben. Tudjuk a Magyar László ügy történetéből, hogy Strasbourg elmarasztalta Magyarországot a hazai szabályozás miatt. Volt egy kúriai jogegységi

döntés is a témában. Ki fogja állni a magyar szabályozás a szigorú nemzetközi mércét?

Kicsit kényes a kérdés, mert én is részt vettem a jogegységi döntés meghozatalában, így nem lenne etikus, ha azt utólagosan minősíteném. Azt gondolom, és ezt Lévay Miklós fejtette ki a legjobban, hogy a konkrét magyar szabályozást tekintve két dolog lehet igazán problematikus. Egyrészt az, hogy a köztársasági elnök nincs kötve a kegyelmi bizottság véleményéhez, és indokolni sem köteles a döntését. Így pont az elítélt nem tudja meg, hogy mihez tartsa magát, hogy meg tudjon felelni azoknak az elvárásoknak, amelyeket a társadalom támaszt vele szemben. A másik problematikus pont pedig az időtartam, ugyanis túl hosszú ez a bizonyos 40 év. Ha azt vizsgáljuk, hogy tipikusan kiket ítélnék TЭСZ-re, akkor 25 és 30 év közötti, jó fizikai állapotban lévő férfiakra kell gondolnunk. Ők negyven év múlva már minimum 70 évesek lesznek, már nem lesznek annyira veszélyesek. Persze van ellenpélda is: egyszer Szegeden voltunk lent egy diákköri konferencián, Nagy Ferenc professzor tartott előadást, és szóba kerültek az életkori kérdések is, ott ő is ezzel érvelt, mint én. Azért volt ez érdekes, mert ezzel egyidőben, pont aznap egy idős nyugdíjas bácsi kirabolta valamelyik körúti bankfiókot, és nem azért, mert annyira szüksége volt a pénzre, hanem mert egyszerűen unatkozott otthon. Ennek ellenére is a 40 év hosszúnak tűnik. Én például 1981 óta vagyok bíró, 37 éve. Tehát, ha én kezdő-bíróként kiszabtam volna egy TЭСZ-t, az akkor elítélt még mindig töltené a büntetését. Továbbá persze az sem biztos, hogy 40 év után kikerül valaki. Szerencsére azonban megvan a bírónak a legtöbb esetben az alternatívája, nem kell feltétlenül TЭСZ-t kiszabnia.

Az új Btk.-t Európa egyik legszigorúbb törvénykönyvének tartják. A háromcsapás is vitatott elemének számít. Szükséges volt a bevezetése?

Azt tudni kell, hogy ez a háromcsapás már nem az a háromcsapás, ami eredetileg volt. Az Alkotmánybíróság már megsemmisítette azt a halmazati részét, ami még az előző Btk. végén került be a jogrendszerbe, és egy elhibázott szabály volt. Az egész büntetés kiszabás azon múlt, hogy elkülönítve tárgyalták-e az ügyeket, vagy sem, azonban ez a rész már kikerült a Btk.-ból.

A vélt vagy valós szigorítás meghozta az eredményét, csökkent a bűnelkövetések száma az új Btk. hatására?

Maga a szigorítás politikai döntés volt. Ha a hatásokat nézzük, akkor nem mondhatjuk azt, hogy például az erőszakos cselekmények tekintetében nagyfokú javulás következett volna be. Korábban voltak olyan elméletek is, hogy egyszer majd „a jog elhal”, de ilyen illúzióink ne legyenek, a jog működik és a bűnözés is. Egyik a másik nélkül nem tud létezni.

Mondhatjuk, hogy érdeke a büntetőjogászoknak, hogy legyen bűnözés?

Vegyük példának a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményeket. Ez addig lesz bűncselekmény, amíg nem legalizálják a szerezket. Azonban sok mindenkinek érdeke, hogy ne legyenek legálisak. Gondoljunk csak arra, ha a piacon megjelenne a kábítószer, a kereskedőknek nem lehetne annyi hasznot lefölnözni. De érdeke a rendőröknek is, hiszen az apparátus egy jelentős része azzal foglalkozik, hogy ilyen bűncselekményeket fűlel le. Érdeke az ügyvédeknek, hiszen jelentős ügyvédi kar él meg a védői feladatokból csodás

életszínvonalon. Amikor az alkohol fogyasztása és terjesztése számított bűncselekménynek a maffia egyik óriási bevételi forrásra tett szert, most ugyanez van, csak a kábítószeresek esetében. Nem azt mondom, hogy mindenképpen legalizálni kéne őket, de ha belegondolunk, a boltokban a polcra lehet kapni a legdurvább mérgeket. Ott a tömény alkohol, vegyünk egy liter vodkát, ami már halálos adag, mégis legális. A kábítószer ugyanilyen veszélyes lehet ekkora mennyiségben, de ha valaki csak egy cigarettát szív el, vagy egy „sütit” eszik meg, az azért nem ugyanaz. Ha legális lenne a kábítószer, nem kéne a szintetikus, sokkal veszélyesebb anyagokat sem kitalálni, ellenőrzött körülmények között lehetne bemérni a kábítószereseket is.

Gyakran említik, hogy a pénzbüntetés nem működik megfelelően, mert sokszor nem lehet reálisan felmérni a személy valódi vagyoni, jövedelmi hátterét. Hogyan lehetne ezen változtatni, hogy be tudja tölteni a büntetési nem az igazi szerepét?

Két dologról kell itt beszélnünk. Egyrészt szükség lenne egy olyan adórendszerre, ahol minden jövedelem tetten érhető, nincs fekete gazdaság. Semmi más nem kéne, mint az adóbevallások alapján meghatározni az egy főre jutó jövedelmet, de ehhez egy tiszta gazdaságra lenne szükség. Azonban ebben az esetben is problémában lennénk azoknál, akik nem rendelkeznek jövedelemmel. Náluk hogyan szabnánk ki az egy napi tétel összegét? Amíg a büntetőeljárásban egyáltalán nem szereznek be adóbevallásokat, semmilyen vizsgálat nincs a családok tényleges vagyonával kapcsolatban. Itt arról van szó, hogy tesz egy vallomást az illető, ahol elmondja, hogy havi keresete 100 ezer forint és van három eltartottja. Még azt sem nézi meg a nyomozó hatóság, hogy ténylegesen léteznek-e azok a gyerekek. A legfelszínesebb része a nyomozati munkának a tényleges vagyoni viszonyok felderítése. Ez jelenleg kizárólagosan a terhelt „bemondásán” alapul. Magyarországon majdnem minden terhelt vállalkozó, 100-200 ezer forintos keresettel, komoly adóssággal, egy több mint ötéves éves gépkocsival, benne 120 ezer kilométerrel. Én még nem találok olyan nyomozó hatósággal, aki ezeket ténylegesen meg is vizsgálta volna. Így hogyan szabjunk ki pénzbüntetést reálisan? Itt van ez alapjaiban elrontva. Amíg az ember kimegy a tárgyalás után az utcára, és meglátja, hogy az előbb említett terhelt beszáll a luxuskocsiba, vagy esetleges letartóztatásnál adja át a rokonságnak a tömött pénztárcát az aranyékszerekkel, addig ez a büntetés nem tud megfelelően működni.

A középérték sokak szerint korlátokat szab a bírónak a büntetés kiszabásánál. Elmozdította ez a bírák munkáját valamilyen irányban?

Az egész témában nekem eléggé különvéleményem van. Ez egy olyan dolog, ami vagy benne van egy törvényben, vagy nincs. Ha nincs benne, akkor is lehet alkalmazni, de ha benne van, akkor sem kötelező. Ráadásul nálunk csak a határozott ideig tartó szabadságvesztések kiszabásánál kell figyelembe venni, holott lehetne középértéke például a pénzbüntetésnek és sok más büntetési nemnek is. Az első Fidesz kormányánál, Dávid Ibolya minisztersége alatt merült fel, hogy túl enyhe a büntetések kiszabása Magyarországon, a bírák mindig a büntetési tétel alsó határához közelítenek a kiszabásnál, így került a szabály a törvénykönyvbe. A középérték a szocialista-liberális kormányok alatt kikerült a rendszerből, majd 2010 után újra visszakerült, gyakorlatilag politikai kérdéssé vált. Van a konzervatív, zéró toleranciát hirdető büntetőpolitika és egy liberális szemlélet, amely nem tartja szükségesnek a középértéket. Összességében

azonban nem tartom a középérték jelenlétét annyira aggasztónak. Sokan úgy gondolják, ezzel szigorodott az ítélkezési gyakorlat, azonban erre még nem volt igazi felmérés.

Az Európai Unió legtöbb országa a büntethetőség alsó korhatárát 14-15 évben állapítja meg. Az új Btk. ezt a korábbi 14-ről, 12-re csökkentette itthon. Korábban is volt erre példa a magyar büntetőjog történetében, azonban a 20. sz. végére stabilan a 14 év vált a meghatározóvá. Szükséges volt ez a lépés, van kézzelfogható eredménye a módosításnak?

Voltak olyan nagy ügyek, ahol 14 éven aluliak voltak az elkövetők, de ilyenek kisebb tárgyú súlyú esetekben még inkább előfordultak. A fiatalkorúaknál nincs olyan határ, amit, ha elérnek, akkor elkezdnek egyből bűnözni. Az idősebbek által vezetett csoportok nem fogják a fiatalabbakat kirekeszteni azért, mert valaki még nem érte el a büntethetőségi korhatárt. A gyerekkori bűnözés létező probléma. A kérdés az, hogy erre hogyan reagál a társadalom, a büntetőjog eszközével vagy máshogy. Tagja vagyunk egy világszervezetnek, így utalnunk kell a gyerekjogi egyezményre, amit elfogadtunk. E szerint pedig, ha már van egy alsó korhatár, azt tiszteletben kell tartania az államoknak. Nem mondják meg, hogy ez hány év legyen, csak annyi a kikötés, hogy a tagállamok által választott büntethetőségi alsó határt már ne emeljék fel. Mi tulajdonképpen ezt a követelményt szegtük meg ezzel a lépésünkkel. A korhatári leszállítás sokáig vitatéma volt a kodifikációs bizottságokban, a 2012 februárjára elkészült tervezetben 14 év volt a korhatár, azonban a májusi parlamenti kormányjavaslatban már 12 év szerepelt. Egy szakmai kérdés így vált végül politikai kérdéssé.

Egyik leghíresebb ügye is fiatalkorúakhoz köthető, az úgynevezett Mortimer-ügy. Hatalmas sajtófigyelmet kapott annak idején az eljárás, zavarta a bírói munkájában az a társadalmi nyomás, ami a médián keresztül ereszkedett a független igazságszolgáltatásra?

Engem nem zavart, sem ebben az ügyben, sem máskor. A taxis gyilkoslányok, a Fekete Sereg, az oktogoni lövöldözés, a bolti sorozatgyilkos, az azeri baltásgyilkos, ezeket az ügyeket mind én tárgyaltam. Tulajdonképpen mondhatom azt, hogy velem kezdődött el a „sztárbíráskodás”. Volt idő, hogy csak én tárgyaltam a nagy ügyeket, sőt többet is egyszerre, még nemzetközi skinhead ügyekkel is foglalkoztam. Azt kell mondanom, inkább élveztem ezeket a helyzeteket. Volt olyan, hogy a tárgyalóteremben összeverekedtek a fotóriporterek, hogy ki tudjon jobb helyről képeket készíteni. Kaptam fenyegetéseket, főleg a skinhead ügyek idején, de ezek sem befolyásoltak. A Mortimer-ügy esetén inkább az volt érdekes, amikor még nem kezdődött el a bírósági szakasz, de a cselekmény másnapján már óriási tüntetés volt a Moszkva téren, hogy mi ez, hogy fényes nappal meg lehet ölni a romákat. Az egész ügynek volt sajnos egy ilyen faji felhangja, amit én igyekeztem a tárgyalóteremtől távol tartani. Én azt vizsgáltam, hogy egy ember keresztül szűrhet-e egy másikat a buszon, valamint hivatkozhat-e aztán arra, hogy jogos védelmi helyzetben volt, mert attól tartott, hogy a másiknál esetleg bicska lehet. Sokkal rosszabb volt ilyen szempontból az az ügy, amikor egy fiatal megütötte a társát az osztályteremben, tanítás után a támadás folytatódott, majd az ökölvívó roma gyerek ütéseitől a másik gyerek rosszul lett, később pedig meghalt. Ez egy halált okozó testi sértés volt, fiatalkorú elkövetővel. Visszanéztem az összes korábbi ilyen ügyünket, és mindegyikben felfüggesztett szabadságvesztést szabtuk ki. Az ügyész végrehajtandót

kért, a mi tanácsunk felfüggesztettet szabott ki. Amit én ezek után kaptam bizonyos sajtó részéről, az sokkal durvább volt. De ez csak nekem volt kellemetlen, aki ilyen munkát vállal, annak az előnyök mellett a hátrányokat is el kell viselnie.

Évekig tárgyaló bíró volt, jelenleg a Kúrián van, ahol másfajta munkát kell végezni. Mennyire hiányzik a tárgyalótermek világa?

Eleinte nagyon hiányzott. Nem akartam idejönni, de az élet ezt hozta. Huszonkét évig voltam a Fővárosi Törvényszéken. Ott „megcsináltam” az ügyeket, itt meg megnézem, hogy a mások által tárgyalta ügyekben van-e valamilyen hiba. Ebben a munkában is lehet érdekes dolgokkal foglalkozni, aki szeret olvasgatni, és nem a tettek embere, annak például ez az ideális. Ugyanakkor most már a régi munkámat nem tudnám végezni. Az a rengeteg teendő, szervezési munka, probléma, ami a tárgyalásokkal járt, az már nem hiányzik. Így talán több időm jut más dolgokra.

2012-ben megpályázta a Fővárosi Törvényszék Büntető Kollégiumának vezetői pozícióját. Irányítói munkát szeretett volna végezni?

Nem vagyok egy pályázó típus, itt arról volt szó, hogy elment nyugdíjba a kollégium vezető. Tudtuk, hogy az akkori hivatali vezetés kit szeretne a helyére. Sokan voltak, akik nem örültek annak, hogy mások akarják eldönteni helyettünk, ki kerüljön a pozícióba. Néhány kolléga megkeresett, hogy lenne-e kedvem pályázni. Ez egy közösségi igény alapján történt. Kicsit hezitáltam, de végül úgy döntöttem, miért ne, a szakmai részben úgyszemint vagyok rossz. A pályázatnak nagy sikere volt, az összbírói értekezlet óriási támogatással szavazta meg a pályázatomat. Ez engem is meglepett. Ilyen előzmények után történt az, hogy Handó elnökasszony végül a másik jelölt mellett döntött, arra hivatkozva, hogy a másik pályázó nagyobb igazgatási gyakorlattal rendelkezik. A döntés akkor rosszul esett, így kerültem végül – sikeres pályázat után – a Kúriára is. Korábban is hívtak már, de sose mentem, mert az elsőfokú ítélezést szerettem csinálni. Végül átjöttem, mert az új vezetővel nem szívesebben dolgoztam volna tovább. Utólag visszanezve, jól jártam, hogy nem maradtam kollégium vezetőnek, mert azok között a körülmények között csak belebukhattam volna a helyzetbe.

Az utóbbi időben az OBH és az OBT közötti feszültségtől volt hangos a sajtó. Ön érez ebből valamit?

Nem igazán látok rá ezekre a dolgokra, a Kúria a „béke szigete”, azt kell, hogy mondjam. Teljesen más itt a világ, tisztán a szakmával tudunk foglalkozni. Itt nem érzek feszültséget, csak annyit tudok én is, amit a sajtóból mások is hallhattak. Az a kérdés, vajon egy 300 fős testület tudja-e jobban eldönteni ki irányítsa őket vagy csupán egy személy. Egy dolgot mondhatok, hogy mindezek ellenére a szervezet működik, mert ezeknek a folyamatoknak igazából nincs kihatása a bírói munkára. Az alacsonyabb bírósági szinteken az elnök személye általában érdektelen a szakmai munkára nézve, sokszor - sajnos - még a kollégium vezető személye is az. Amit én nagyobb problémának tartok, az a bírói kar lefejezése, nyugdíjazása volt. Azt nagy hibának éreztem, és érzem. Sok időre lesz szükség, amíg mindenhol szakmailag megfelelő emberek kerülnek majd a helyükre.

Az ügyészség megszervezésének két módját ismeri az alkotmányjogi gondolkozás. A független, valamint a Kormány alá rendelt típust. Melyiket tartja hatékonyabbnak, hogyan tudna az ügyészség olyan szakmai munkát végezni, amely megfelel az igazságszolgáltatás elvárásainak?

Az ügyészség, mint szervezet elhelyezése az állami szervezetrendszerben szerintem nem igazi probléma, a lényeg az, hogy a szervezet működjön. A fontosabb kérdés az, hogy az önálló ügyész tud-e függetlenül dolgozni. Jelenleg azért nincs erre mód, mert az ügyészség felépítését tekintve olyan mint egy katonai szervezet. Nekem ennél jobban tetszik az angol-száz típusú ügyészség, ahol olyan ügyész is működhetett, mint például Kenneth Starr, aki Clinton - akkor hivatalban lévő - elnök ellen is eljárhatott, és senki sem akadályozhatta meg ebben. Amíg az egyes ügyész ügyébe beleszólhat a felettes ügyész, addig a rendszer nem lesz ideális. Az, hogy ki irányítja az ügyészséget, szervezeti kérdés, az ügyekben való függetlenség az elsődleges.

Czine Ágnes elsőfokon, másodfokon, a Kúrián és az Alkotmánybíróságon is ítélezett. Önnek már csak az Alkotmánybíróság hiányzik. Ha felkérnék egy ilyen szerepre, elvállalná, érez ambíciót?

Ezen még sose gondolkoztam, de nem is hiszem, hogy bárki is felkérne, mert a kérdésnek jelen helyzetben nincs igazán realitása. Igazából büntetőjogász vagyok, ott pedig olyan kérdésekkel kéne foglalkoznom, amikhez abszolút nincs affinitásom. Ha például más jogágba tartozó szabályokat kellene vizsgálnom, az rettenetesen untatna, nem szeretném csinálni. Persze most sem csak olyat csinállok, amihez mindig kedvem van. Szeretem a személy elleni erőszakos bűncselekményeket, de a gazdaságiakat például nem. Eddig megtehettem., hogy csak olyanokkal foglalkoztam, ami igazán érdekelt, a Kúrián ezt már nem tehetem meg, itt gazdasági ügyekkel is kell foglalkoznom.

Milyen gondolattal zárhatnánk le ezt a beszélgetést?

Az egyetem befejezése után – az akkori szabályok miatt – választanom kellett az oktatói és az igazságszolgáltatási munka között, és akkor az utóbbi mellett döntöttem. Hosszú éveknek kellett eltelnie, mire lehetőséget kaptam arra, hogy a bírói tevékenység mellett taníthassak is. Nekem az jelenti manapság az igazi örömet, amikor a tanterembe belépek, és találkozom a csillogó szemű diákokkal, köztük számos nagyon tehetséges fiatalal, akik talán nem is fogják fel, hogy a diákévek az egyik legcsodálatosabb szakasza az életüknek. Remélem akad közülük jónéhány, aki az enyémhez hasonló – vagy sikeresebb – utat jár be, és majd úgy emlékszik vissza rám, mint én egykori kedves tanárimra, köztük Békés Imrére, Vékás Lajosra, Berényi Sándorra, Szabó Lászlónéra, Madarász Tiborra.